

Domokos Pál Péter 2

TESTVÉREK VOLTUNK

Beszélgetés Domokos Pál Péterről és Márton Áronról

<http://keresztenyszoz.katolikhos.ro/archivum/2013/februar/13.html>

Nemzetért, egyházért vállalt munkájukban közismerten szellemi-lelki társak voltak. Sőt, Domokos Pál Péter egy interjúban testvérinek nevezte a Márton Áron és közte fennálló kapcsolatot. -A következőkben egészen illetékeseket kértem emlékezésre: Domokos Pál Péter négy gyermeke közül két lányával, a vegyésztechnikus Erzsébettel és a népzenekutató Máriával Budapesten ültünk le beszélgetni.

Ozsváth Judit: Domokos Pál Péterről és Márton Áronról tervezett közös beszélgetésünket indítsuk édesapjuk hagyatékának vázlatos áttekintésével. Hol őrzik ma e gazdag munkássághoz kapcsolódó anyagokat?

Domokos Mária: Édesapának nagy könyvtára és nagy kéziratos anyaga volt. Ezek sorsáról élete vége felé gondoskodni akart. Benda Kálmán történész - a Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár szerkesztője és sajtó alá rendezője -, aki a református Ráday Könyvtár és Levéltár igazgatója volt akkortájt, följánlotta, hogy ott elhelyezi az iratokat. Így került oda 1984-ben a kéziratoknak és a levelezésnek egy nagy része.

Domokos Erzsébet: Az iskolai tanulmányaival és pedagógusi munkájával kapcsolatos okmányait és iratait édesapánk az Országos Pedagógiai Múzeum és Könyvtárban helyezte el.

D. M.: A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában főként olyan munkáinak a kéziratai vannak, amelyek elkészültek, de nem sikerült megjelentetnie őket. Ilyenek például a *Csiki énekeskönyvek* sorozat kötetei. A Magyar Néprajzi Múzeumban található a korai moldvai gyűjtő-utak fotóanyaga. Az Országos Széchényi Könyvtárba is adott leveleket, kéziratokat, például Lakatos Demeter csángó költő neki küldött leveleit, verseit.

D. E.: 1990 után, amikor úgy látszott, hogy Győrben egyetemet alapítanak, és arra is remény mutatkozott, hogy valamelyik tanszéken lesz egy csángó központ is, édesapánk alapítványt tett, és csángó témájú könyveket, kéziratokat, oklevélmásolatokat adományozott. Ennek a különgyűjteménynek a gondozója

sokáig a csángók elkötelezett híve és szószólója, a minap elhunyt Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes volt.

D. M.: A győri egyetemalapítás végül megghiúsult, és a csángó anyag lekerült Gyimesfelsőlokra, az Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum könyvtárába.

D. E.: A csíkszeredai Csíki Székely Múzeumnak Nagy Imre, Vámszer Géza, Gál Ferenc mellett édesapánk is egyik alapítója volt. Oda juttattuk néhány személyes holmiját, megjelent munkáiból egy-egy példányt, fotókat és csíki vonatkozású kéziratait.

D. M.: A családnál is maradt néhány könyv. Mi 1944 szeptemberében menekültünk Magyarországra, csaknem mindenünk Kolozsváron maradt. Évek múlva pár könyvet, képet és egy porcelánkészletet kaptunk vissza a hátramaradt értékekből. Ezt a pár könyvet ma is nagy becsben tartjuk, néhányban van exlibris is, amit Köpeczi Sebestyén József készített, egy Kárpátokon átlépő székely férfialakot ábrázol. Köpeczi munkája édesapánk *Moldvai magyarság* című könyve harmadik kiadásának borítója és Márton Áron püspöki címere is.

O. J.: Kikkel állt levelezésben édesapjuk? Az erdélyiekkel nyilván rizikósabb volt a levélváltás.

D. E.: Kiterjedt baráti köre volt, sokakkal levelezett. Csíkiakkal, kolozsváriakkal, csángókkal, tanítványaival. Sok pappal tartott kapcsolatot. Minden levélre válaszolt.

D. M.: Nyugatra is sokat levelezett és utazott. Sokáig nem mehetett, de ahogy útlevelet kapott, eljutott Bécsbe, Rómába, Párizsba, Svájcba. Itt kell említenünk Manyák Ernő nevét, aki édesapánkkal és Márton Áronnal is régi, szoros kapcsolatban állt. Manyák Ernő ditrói születésű volt, Márton Áron még ditrói káplán korából ismerte a családot. Manyák fölkerült Kolozsvárra, orvosi egyetemet végzett, ő is a Márton Áronért lelkesedő egyetemi ifjak körébe tartozott. Mint egy levelében írta, a kolozsvári évek egész életét meghatározták. 1940 körül jött Budapestre, tőlünk nem messze lakott. 1956-ban családjával Svájcba ment. Édesapánkat több ízben meghívta és vendégül látta Zürichben. Manyák végig tartotta a kapcsolatot Gyulaféhevárral. Tudomásunk szerint 1980-ban maga is járt ott, és ő készítette Márton Áronról az utolsó fotókat. Manyák Ernőnek fontos szerepe volt a *Rendületlenül* című könyv létrejöttében: interjút készített Svájcban több olyan személlyel, akik közelről ismerték a püspök urat, és az anyagot elküldte Budapestre. Az volt a közös megállapodás, hogy a könyvben az adatközlők nevei nem szerepelhetnek. (A könyv 1989-ben jelent meg.) Manyák Ernőnek Márton Áron legalább olyan csillaga volt, mint édesapánknak és sok másnak.

D. E.: 1961-ben, ahogy betöltötte 60. életévét, édesapánkat azonnal nyugdíjazták. Igen kevés nyugdíjat kapott, mert nem számították be az erdélyi szolgálati idejét. Ez bántotta, méltánytalannak tartotta, harcolt az igazáért. Mégis azt mondhatjuk, hogy ekkor életének egy újabb korszaka kezdődött, amikor teljesen átadhatta magát a számára fontos ügyeknek. Péter bátyánk egyszer úgy fogalmazott, hogy ez az időszak valóságos felvirágzása volt életének. Ez így igaz, de azt is hozzá kell tennünk, hogy ebben az időben házkutatás is volt a

családnál, amit rendőri felügyelet követett. Édesapánk egészségi állapota megrendült, hallása, látása erősen megromlott, súlyos betegségei, műtétei voltak.

D. M.: 1989 januárjában volt egy súlyos autóbalesete, amivel kapcsolatban máig sem tisztázódott minden részlet. Egy veszprémi előadásáról hazatérőben az autó - állítólag - megcsúszott a jeges úton. Az autó vezetője, Újhelyiné Ildikó veszprémi könyvtárvezető meghalt, édesapánkat pedig súlyosan sérült állapotban vitték kórházba. Hazakerülése után éjjel-nappal mellette kellett lenni még hosszú ideig. Félrebeszél, és ilyenkor a második világháborút, a menekülést és a somlyói életet emlegette. Az, hogy ő felgyógyult, elsősorban házi orvosának, dr. Zakariás Richárdnak volt köszönhető.

O. J.: Térjünk át Domokos Pál Péter Márton Áronhoz fűződő kapcsolataira!

D. E.: Márton Áron édesapánk bátyjának osztálytársa volt Csíksomlyón, így gyermekként is találkozhattak. Közös ismerős volt a csíkszentdomokosi Karda Mihály, Ádám bátyám keresztapja. (Ádámot egyébként - egyetlenként négyünk közül - Márton Áron keresztelte Kolozsváron.) Úgy tudjuk, hogy Márton Áron püspökszentelésén a három karnagy egyike édesapánk volt. Korábban az *Erdélyi Iskola* című folyóiratnál együtt dolgoztak. Ebben az időszakban - 1935-től 1940-ig - édesapánk a folyóirat zenei kérdéseivel foglalkozott, úgy mondta: „rám testálták a zenei részt”. Ekkor már ismert volt szervező tevékenysége, a Kodály szellemében elindított kórusmozgalom, a Bartók és Kodály példája nyomán végzett moldvai csángó népzene gyűjtése és könyvei.

D. M.: A népviseletbe való vissza-öltöztetés, a szőttesbálok rendezése is az ő nevéhez fűződik. *A nemes székely nemzet képe* című, 1939-ben Debrecenben megjelent könyvben Telegdy Zoltán álnéven valaki így írt: „A népművészet népszerűsítésére nagyon sokat tett Domokos Pál Péter katolikus középiskolai tanár. 1926-ban került Csíkszeredába mint a tanítóképző zenetanára. Megszervezte a kettős intézet dalárdáját és ezzel bejárta Csík megye falvait, mindenütt előadásokat rendezett. Öntu-datosító munkájának nagy eredménye volt, mindenütt nagy szeretettel fogadták. Megtörtént, hogy a fiúk szállítására nyolc szekeret kért, és a falusiak tizenötöt küldtek. 1928-ban újból bejárta a csíki székely falvakat székely harisnyában, és mindenütt propagandát csinált a székelynépviseletnek. A tanítók segítségével 1929. március 17-én a csíkszeredai gimnáziumban megrendezte az első csíki népművészeti kiállítást. Varrottasokat, festett és faragott népművészeti alkotásokat mutattak be. A következő évben Csíkszentgyörgyön szőttesbált rendezett. Itt a falusiak és városiak, nők és férfiak székely népviseletben jelentek meg. Ettől kezdve a székely népviselet lassanként mind jobban divatba jött, mert a nép, látván az urak érdeklődését, azután maga is többre értékelte a viseletét.”

D. E.: Az *Erdélyi Iskola* szellemi vezetői Márton Áron mellett György Lajos és Venczel József voltak. Venczel József Csíkszeredában tanítványa volt édesapánknak, a *Moldvai magyarság* című könyve második kiadását ő rendezte sajtó alá 1934-ben Kolozsváron. György Lajos - aki Mária keresztapja - és édesapánk kölcsönösen nagyra becsülték egymást. György Lajosnak van egy 1942-ből származó kéziratos jelentése, amelyben az *Erdélyi Iskola* szerkesztőjeként részletesen ismerteti édesapánk tevékenységét. Többek

között ezt írja: Domokos Pál Péter „az új magyar zenei mozgalom irányítását kézben tartotta. [...] Megvalósította a katolikus nagygyűlések dalosversenyeit. [...] Tevékenyen részt vett a tanítói tanfolyamokban, mint azoknak rendezője, szervezője és előadója.” A hagyatékban található néhány fotó ezekről a kórusokról, tanfolyamokról, gyűlésekről. Látható rajtuk György Lajos, Márton Áron, Domokos Pál Péter. Itt egy kép 1933-ból, ez a kézdivásárhelyi tanítóképző férfikarát ábrázolja. Egy másikon „Marosvásárhelyi tanfolyam, 1935 vagy 36”, a harmadikon „Brassói tanítói tanfolyam 1937. június 30-tól július 5-ig” szöveg olvasható.

D. M.: Márton Áron *Az iskolán kívüli népnevelés feladatai* című, az *Erdélyi Iskola* 1943-as évfolyamában közölt írásában ezt olvassuk: „A honismeretnek gyökérfő ereje van. A nép fiát szűkebb hazájának, fájának, népe múltjának küzdelmeinek, nagy fiainak ismerete, a nép életmegnyilvánulásainak tudatos látása, a honi szokások szeretete a hazai rőghöz és az otthon küszöbéhez köti. Ezen a téren már elismerésre méltó munkát végeztek egyesek. Domokos Pál Péter székely szöttek mozgalma, a magyar népi ének és zenekultúra érdekében kifejtett buzgólkodása, Kós Károly, Albrecht Dezső kalotaszegi munkája, az Ezer Székely Leány Napja stb. hatása alatt munkába álltak mások is. És reméljük, hogy a szépen indult munka általános és lassanként teljesebb, a honismeret egész körét felölelő lesz.”

O. J.: Az említett kör tagjai kétségkívül termékenyítőleg hatottak egymás gondolkodására, munkájára, s a nehéz időkben erősítették is egymást.

D. E.: Budapesti élete kezdetén bizonyára e magasrendű szellemi légkör hiányzott legjobban Domokos Pál Péternek, ahogy György Lajosnak írja: „Amióta nem láthatlak titeket, magányom még tovább fokozódott. Nincs, akivel beszélhetnék meghittén és őszintén. Ott hagytuk a kincses várost és benne az életem verejtékének minden eredményét. [...] Ha látnám a horizont akármelyik pontján a legkisebb biztatás reménysugarát, úgy boldogan vinném az élet terhére, de nincs akire felnézsek, és így e reménység helyett gyermekeim jövőjét illetően az aggodalom száll meg gyakran. A ti életek a mienknél sok árnyalattal nehezebb és sötétebb és mégis felnézünk rá. Ha titeket látnálak, erőm megsokszorozódna és talán régi tettekésségem is jelentkezne. [...] Betűid számomra az életet jelentik.”

D. M.: Márton Árontól édesanyánk halálakor érkezett együtt érző üzenet. Ezek köbe véshetően szép, igazi „Márton Áron-i” mondatok, amiket valóságos kinsként őrzünk:

„Kedves Péter!

Hűségese Élettársad elvesztése fölött érzett gyászodban fogadd őszinte együttérzésemet. A Megboldogult lelki üdvéért 17-én szentmisét ajánlottam fel. Mintaképe volt a jó feleségnek és a családanyának. Azok közé az áldott lelkek közé tartozott, akikre az ember első látásra rámondja: Ezeké a mennyek országa.

Mindnyájatoknak Isten vigasztaló kegyelmét kívánja, és szeretettel küldi üdvözlését

Márton Áron.

Gyulafehérvár, 1965. szept. 27."

Hét évvel később egy nagy, színes fotót küldött Márton Áron „Domokos P. Péternek a régi szeretettel”. Ez is a családi kincsek közé tartozik.

D. E.: Amikor csak tehettem, édesapánk átjárt Erdélybe. Volt, amikor nem engedték be, akkor újra próbálkozott. Biztos, hogy Gyulafehérvár felé is megfordult. Lehetett tudni, hogy minden lépését figyelték. Egy 1989 után megjelent újságikkben egy csíkszeredai, korábbi belügyes írta le, milyen nagy ribil-lió támadt egyszer, amikor édesapánk megjelent Csíkszeredában anélkül, hogy a határról jelezték volna. Föl voltak háborodva, hogy már itt van, s ők előzetesen nem értesültek róla.

O. J.: Közismert volt, hogy Domokos Pál Péter még a kommunista pártvezetés idején számos nyilvános előadást is tartott Magyarországon Erdélyről, a csángókról és Márton Áronról.

D. M.: Amikor már kicsit szabadabban kezdtek beszélni Erdély, Magyarország történelméről, édesapát elkezdtek hívogatni előadást tartani. Az első időkben egyetemi klubokba, fiatalokhoz, szűkebb körökbe, családokhoz hívták. Főként a csángókról kérdezték.

O. J.: Ő valóban szabadon beszélhetett ezekben a körökben?

D. E.: Édesapa mindig elmondta, amit el akart mondani, nem óvatoskodott. A csángókon kívül beszélt a bukovinai székelyekről is, akikkel szintén közeli kapcsolatban volt. Összeszedtük egyszer néhány év adatait, és ebből kiderült, hogy több száz előadást tartott Budapesten, számos vidéki helyszínen, a Felvidéken, bécsi és svájci magyar körökben. Az idők folyamán kialakult az előadások „menetrendje” is. Általában ment vele valaki, aki népdalokat énekelt: Faragó Laura, vagy Ferencz Éva, vagy Budai Ilonka, Király Györgyi, Kanalas Éva. Később állandó partnerévé vált Csoma Gergely szobrászművész, aki saját moldvai fotóiból, filmjeiből vetített. Az utolsó években, amikor már édesapánk bottal járt, nehezebben mozgott, az is az előadás feltételei közé tartozott, hogy jöjjenek érte, és hozzák haza. A nyolcvanas évektől kezdődtek a Márton Áronról szóló előadások.

O. J.: Sokan ma is emlegetik a budapesti Jurta színházbeli Márton Áron-előadásait...

D. M.: Igen, a budapestiek közül sokan ekkor hallották először a nagy erdélyi püspök nevét. Eleinte én kísértem el, később szeretett barátja, Kern István hegedűművész vállalta a kísérését.

O. J.: Ezeken az előadásokon miről beszélt?

D. M.: Általában az 1944-es, csíkszentdomokosi eseményekkel kezdte. Aztán rátért a régebbi történelemre, elmondta Báthory András bíboros halálának körülményeit, az arról szóló históriás éneket, a Csíkszentdomokos népét sújtó egyházi büntetést. Ezután beszélt Márton Áronról, aki ebből a csíkszentdomokosi népből nőtt ki. Szólt Márton Áron kolozsvári éveiről, az újítoról, az iskolát „kiszélesítő” mozgalmakról, az iskolán kívüli népnevelésről.

Márton Áron bebörtönzését is említette, és az embertelen körülményekkel kapcsolatos, már akkor keringő pár börtöntörténetet. Jó szónok volt, az előadások telt házzal mentek. Minden előadása a példaképállítást szolgálta.

D. E.: 1980-ban Bécsben is tartott előadást Márton Áronról. Ezt az akkor még Bécsben élő Sólyomvári Ilona rendezte. Bécsben egyébként a jezsuita, csíktaplocai származású András Imrével volt jó kapcsolata, aki később a *Rendületlenül* című könyvről szép ismertetést írt.

O. J.: Milyen módon gyűjtött anyagot Domokos Pál Péter a Márton Áronról írt *Rendületlenül* című könyvéhez?

D. M.: Körülbelül 1962-től kezdte el az anyaggyűjtést. Mindent gyűjtött: dokumentumot, fotót, adatokat, emlékezéseket, leveleket. Rengeteg ismerőst, barátot keresett meg Márton Áronról szóló kérdésekkel. A püspök úr minden elérhető írását, beszédét, körlevelét is megszerezte. Manyák Ernőnek a könyv létrejöttében játszott nagy szerepéről már szóltunk. Az egyik, Erdélyi Zsuzsanna által készített interjúban édesapa testvérének mondja Márton Áront: „Márton Áronhoz hasonló és hozzá fogható főpap nem sok volt a magyar főpapi székekben. Ő a népének a szeretetében és a népért való volt. Azért tett mindent. Minden szava, minden a népért volt. [...] Emberileg testvérek voltunk.” A könyv végső munkálatait édesapánk már nem tudta kézben tartani. A szerkesztést és sajtó alá rendezést Hidvégi Máté vegyész mérnök végezte.

O. J.: Domokos Pál Péter mindvégig nyomon követte az erdélyi római katolikus egyházi helyzetet is.

D. M.: Nagyon izgatta őt az erdélyi püspökség sorsa, az utódlás kérdése. Emlékszem, amikor régi barátja, Keresztes Sándor, aki akkor Magyarország szentszéki követe volt, boldogan újságolta neki az erdélyi püspökség érseki rangra emelését. Ez nagyon nagy örömet jelentett számára. Sőt, Bálint Lajos érsek úrtól meghívást kapott az 1991-es ünnepi szertartásra. És ő, balesete után, 90 évesen vállalkozott erre az útra. Vavrinecz Béla zeneszerző vitt le minket, édesapát, orvosát és engem Gyulafehérvárra. Felejthetetlen élmény volt.

D. E.: Ekkor kapta meg a Széchenyidíjat, annak átadására Ádám bátyánk kísérte el a Parlamentbe.

O. J.: Élete vége felé Domokos Pál Péter munkásságát több díjjal is jutalmazták. 1986-ban Bethlen Gábor-díjat, 1991-ben Széchenyi-díjat kapott, majd ugyanebben az évben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntették ki. Gondolom, azért valamelyest elégtételt jelentettek számára ezek az elismerések. (Halála után a Magyar Örökség Díjat és a Magyar Művészetért Díjat ítéltek oda neki.)

D. M.: Igen, ezeket értékelte. Fontosak voltak számára, de azért mindig a helyére tudta tenni a dolgokat.

O. J.: A pápalátogatástól is sokat remélt.

D. E.: Igen, reménykedett. Ő már korábban, II. János Pál pápa ausztriai látogatása alkalmából is írt egy levelet a csángók anyanyelvű vallásgyakorlása ügyében, lengyelre fordíttatta, és megszervezte, hogy ki viszi el, de végül nem sikerült a vállalkozás. A pápa magyarországi látogatására érkezett egy nagy

csángó küldöttség, csángó mise volt a bazilikában, ekkor édesapánk is szólt a csángókhoz. Erről szép fotó tanúskodik.

O. J.: Mit tudnának összefoglalóan mondani édesapjuk szerteágazó tevékenységéről?

D. M.: A neves folklorista, Vargyas Lajos fogalmazta meg a legtalálóbban a Domokos Pál Péter 70. születésnapjára írt köszöntőjében: „Ezzel az élettel kapcsolatban hangyaszorgalmat is emlegethetnénk, ha nem volna kevés ez a szó, mert hiányzik belőle a lelkesedés és a tudatos feladatvállalás. A lelkesedés, mely kezdetben csak kisebbségi sorsban élő, közvetlen környezete szolgálatát írta elő számára, majd később egyre inkább az egész magyar kultúráét. Aki bepillant munkássága felsorolásába, láthatja azt a széles skálát, amelyben gyakorlati kérdések, oktatásügy és énekkari mozgalom éppúgy elfér, mint a néprajz és népzene tudományos kérdései. Egy a közös mindegyikben: a magyarság és a magyar művelődés ügye iránt érzett felelősség.”

O. J.: Mit mondanának beszélgetésünk zárásaként?

D. M.: Amikor elkészült édesapánk ...*édes Hazámnak akartam szolgálni* című könyve, fő gondja volt, hogy mielőbb eljuttassa, mintegy átnyújtsa a püspök úrnak. A könyv két szerzetespap munkájával foglalkozik. Az egyik Kájoni János, az ő *Cantionale Catholicum* című, Csíksomlyón kinyomtatott egyházi énekgyűjteményét adja közre dallamokkal kiegészítve (a könyv címe is Kájoni előszavából való), a másik a csángó Petrás Incze János, aki Moldvában élt és szolgált plébánosként, és az első népdalszöveggyűjtőként tartjuk számon. Ez a Márton Áronnak elküldött könyv tehát csaknem mindent magában foglalt, ami Domokos Pál Péter számára fontos volt, és amit kötelességének tartott, hogy elkészítsen.

Az online változat nem teljes. Kérjük rendelje meg a nyomtatott változatot!